

BENE Adrián

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Művelődéstudományi Tanszék

Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola

Pécs, Magyarország

bene.adrian@pte.hu

ORCID 0000-0001-7996-0212

AZ EMPÁTIA ÉS A SZOLIDARITÁS FENOMENOLÓGIÁJA

Fenomenologija empatije i solidarnosti

The Phenomenology of Empathy and Solidarity

A tanulmány fenomenológiai megközelítésben vizsgál olyan, a szociálpszichológia és a szociológia számára is fontos fogalmakat, mint az empátia, a szolidaritás, a társadalmi kohézió, párhuzamot vonva a narcizmus és a versengő individualizmus társadalmi értékrendje között. A szükséges fogalmi tisztázás egy tágabb ideológiakritikai megközelítésbe ágyazódik, többek között a weberi–lukácsi racionalitáskritikára és a fogyasztói társadalom kortárs elemzéseire támaszkodva.

Kulcsszavak: empátia, szolidaritás, fenomenológia, társadalmi kohézió, individualizmus, narcizmus, versengés, atomizáció, autonómia, együttműködés

Bevezető

Az alábbiakban az empátia különböző megközelítési módjainak áttekintése után az empátia mint beleérző képesség (és hajlandóság) jelentőségét vizsgáljuk a proszociális, szolidáris társas és társadalmi viselkedés szempontjából. A jelen megközelítés szerint az empátia nem egyszerűen kognitív nézőpontfelvételi képesség, hanem olyan belehelyezkedési, pontosabban beleérző képesség, amely fenomenológiailag az én zárójelezését is magában foglalja.

Ezt a sajátos képességet és ennek működését megérző beleérzésnek nevezzük, megkülönböztetendő az empátia más megközelítéseitől. Gondolatmenetünk a részben tudatfenomenológiai, részben pszichológiai tudatelméleti keretből kiindulva társadalomfilozófiai kérdésekhez jut el. Fenomenológiai szempontból tárgyaljuk a megérző beleérzéssel kapcsolatban a narcisztikus viselkedést (pontosabban ennek skáláját, a súlyos narcisztikus személyiségzavar és a hétköznapi individualizmus, az önző, versengő viselkedés végpontjaival). Ez az itt használt empátiafogalom értelmében akadályozza vagy lehetetlenné teszi a beleérzést és a szolidaritásérzést, amelyek a személyes kapcsolatokban lehetséges kiindulópontjai az együttérzésnek és az altruisztikus cselekvésnek (amelyeket azonban fogalmilag elhatárolunk magától a beleérzéstől), társadalmi szinten pedig a közösségi érzésnek és a szolidaritásnak, amely a bizalomban, az együttműködésben, a közös cselekvésben nyilvánul meg. Mindez szükséges ahhoz, hogy egy csoportban, illetve társadalomban meglegyen az összetartozás érzése, a kohézió, amelynek hiányában tagjainak életminősége, emberi kapcsolatai, közérzete, mentális egészsége (összességében, jólléte) jelentős mértékben rosszabb, elsősorban a biztonságérzet hiánya miatt.¹

Empátia, beleérzés, együttérzés

Az empátia kifejezés számos, különböző megközelítésben használatos; a hétköznapi nyelvhasználathoz hasonlóan a tudományos kutatások jelentős része is elválaszthatatlan egységben kezeli a beleérző képességet és a rokonszenvet (Breithaupt 2020, 118–119), az együttérzést,² esetleg az ebből fakadó önzetlen, segítő magatartást (Breithaupt 2000, 124–125). Emellett az interperszonális értelmezési keret gyakran keveredik a szociálpszichológiai megközelítéssel. Feltűnő, hogy a jelenség esztétikai, pszichológiai, fenomenológiai vizsgálatai a mai napig is nehezen függetlenednek a rejtett morálfilozófiai előfeltevésektől, amikor az emberi természetbe kódolt prosociális hajlam felől, egyfajta morális jóváhagyással együtt közelítenek a beleérző képességhez. Kiindulópontként érdemes tisztáznunk, hogy a beleérzés alapjául szolgálhat a hétköznapi értelemben vett együttérzésnek (sajnálatnak, részvétnek), de nem azonos azzal, ahogyan az azt

¹ Az összefüggéssel számtalan empirikus kutatás foglalkozik, különböző közösségek kapcsán (pl. Williams et al. 2020) és társadalmi szinten egyaránt (Jenson 2010; Schiffer – van der Noll 2017 stb.). A közösségfejlesztés egyes országokban a kormányzati egészségmegőrzési stratégia része, mint Angliában (lásd South 2015).

² Lásd David Hume és Adam Smith szimpátiafogalmát, amelynek alapja az eredendő, velünk született emberi társasság feltételezése, és kapcsolódik a morális érzék fogalmához (Horkay Hörcher 2012, 54–55).

esetleg követő segítő magatartással sem. (Eleve nem csak kiszolgáltatott helyzetben lévő, sajnálatra, segítségre szoruló emberekkel kapcsolatban működik az empátia képessége.) A beleérző képesség gyakorlása és a társadalmi szolidaritás közötti kapcsolatot az alábbiakban a tudatfenomenológia eszközeivel vizsgáljuk meg, középpontba állítva az én mint szilárd határokkal rendelkező entitás képzetének szerepét az életvilágban.

A jelenségnek magának a működését először a fenomenológia próbálta tisztázni, az idegenészlelés, az alteritás problémája (módszertanilag pedig a tudat szolipszizmusának kiküszöbölése, az interszubjektivitás) felől indulva. Edmund Husserl, Max Scheler és Edith Stein szemében a beleérzés (*Einfühlung*)³ az idegenészlelés tulajdonképpeni lényege. Csakhogy, komoly eredményeik mellett (pl. a nyilvánvaló távolság felmutatása a másik érzelmei és a saját érzelmi állapotom között, szemben a teljes azonosulás modelljével) valójában nem sikerült megnyugtatóan tisztázniuk a beleérzés működését. Husserl esetében a fenomenológiai transzcendentalizmus programja, a tudat immanenciájának tétele tette ezt lehetetlenné. Scheler és Stein esetében a korlátot az jelentette, hogy a másik tudattartalmait csak közvetett módon, azok testi kifejeződésén keresztül (pl. arc kifejezés, egyéb nonverbális jelzések) tartották hozzáférhetőnek.⁴ Ennek egyetlen megoldása, ha feltételezzük, hogy igenis lehetséges közvetlen hozzáférés a másik élményeihez (ha nem is azonosulunk a másikkal, és nem is válnak ezek saját élményeinkké), méghozzá a megérző beleérzés képessége révén. Az alábbiakban ennek lehetősége mellett hozok fel érveket.

Az empátia alapvető működésmódjának tisztázásának továbbra is fennálló igényét jelzik Dan Zahavi írásai az elmúlt néhány évben. Zahavi világosan felismeri a fogalmi distinkció szükségességét az empátiával kapcsolatban, annak érdekében, hogy a beleélés, az érzelmi fertőzés és az együttérzés ne takarja el a kognitív és emocionális empátiánál alapvetőbb empátiát, a beleérzést (Zahavi 2023). A jelenkori pszichológiai, tudatelméleti kutatásokban a szociális kogníció empirikus fejlődéslélektani tanulmányozása (Rochat–Striano 1999, 11) arra enged következtetni, hogy az alapvető empátia (amely sajátos intencionalitásformaként az említett fenomenológiai vizsgálódások tárgya volt) – akár mint a környezetre való ráhangolódás, affordancia a túlélés érdekében – velünk született automatikus, intuitív, prereflektív képesség (Fernandez–Zahavi 2021). Ez a modell továbbra is a testi közvetítés feltételezéséből indul ki, ahogyan a fenomenológiai felfogás. Zahavi szerint éppen ezért meggyőzőbb ez a mai tudatelméleti modelleknel (*simulation theory of mind, theory-theory of mind*), amelyek a saját énből

³ Scheler a *Nachfüllung* kifejezést használja hasonló értelemben.

⁴ Lásd erről Bene 2023, 172.

indulnak ki, és így nem juthatnak el a valódi másik tudathoz (Zahavi 2010). Ezzel ugyan egyetértünk, azonban az interszubszejtivitás lényegi kérdésében nem jutottunk tovább: a tényleges közvetlen hozzáférés hiányában áthidalhatatlan szakadékot kell feltételeznünk a két tudat között.

Valójában a kognitív tudományi és a fenomenológiai megközelítések a közvetítés jellegét illetően nagyon hasonló feltételezésből indulnak ki: a másik belső állapotai valamilyen formában testileg kifejeződnek, amelyet érzékszerveinkkel észlelünk, még ha nem is tudatos módon. Ez a prereflektív, intuitív megérzést ezeknek az észlelt jelzéseknek a feldolgozásával neurális leképezésével azonosítja (Lábadí 2011), például a tükörneuronok működésén keresztül, illetve a szimulációs elmélet idegtudományi-elmefilozófiai módszertani keretében (Goldman 2006). Ez az elsődlegesen vizuális észlelésre alapozott modell hasonló módon korlátozó, mint a filozófiában a Derrida által kritizált (Derrida 2013) szubjektum- és tapasztalatfelfogás, amelyet áthat a jelenlét metafizikája, így az eredetet keresi – Husserlnél egy kitüntetett transzcendentális nézőpontból, amely nem tudja megfelelően beépíteni a másik másságának tapasztalatát. A jelen kontextusban, az interszubszejtivitás vonatkozásában ez arra utal, hogy a tiszta, áttetsző, önmagával azonos jelenlét mintázata hatja át a másik észlelésének és megértésének minden testi közvetítésre épülő modelljét.

A beleérzés jelenség ezeken a korlátokon átlépő vizsgálata érdekében szükséges a fogalmi tisztázás, amelynek első lépése az alapvető empátia, a beleérző képesség fókuszba állítása (vagyis az együttérzéstől, beleéléstől, részvételtől, szimpátiától, önzetlenségtől való megkülönböztetése) után a tudatok közötti közvetlen hozzáférés lehetőségének fenomenológiai vizsgálata.

Individualizmus és narcisztikus viselkedés

Ezen a ponton meg kell vizsgálnunk az empátia és a narcizmus közötti lehetséges összefüggéseket. Az empátia kérdésével a közelmúltban Fritz Breithaupt *Az empátia árnyoldalai* című könyve foglalkozott szintetizáló igénnyel, megpróbálva összeegyeztetni az esztétikai, pszichológiai, filozófiai nézőpontokat. Ennek számos észrevétele kapcsolódik a jelen gondolatmenethez, ilyen az én kérdése, az önfeladás és a narcizmus megítélése. Breithaupt kiindulópontja Friedrich Nietzsche „objektív ember” koncepciójának interpretációja a *Jón és gonoszon túl* 207. § alapján, az én, az önmagaság és az önfeladás kérdéseit tárgyalva. Ennek filológiai részleteit itt nem ismertetjük, csupán utalunk rá, hogy Nietzsche az ént nem tekinti szubsztanciának, annak interszubszejtív konstitúcióját feltételezi. Breithaupt az észlelő „objektív ember” kapcsán hangsúlyozza annak a befogadásban való feloldódását, passzivitását, amely Nietzsche szerint lehet a

személyiség szerkezetét meghatározó vonása egy személynek – vagy pedig lehet „kifejező, erős és szilárd jellemű” (Breithaupt 2020, 46). Ez alapján az empátia mint önfeladás, önelvesztés jelenik meg: az empátiára képes ember ön maga nem lehet empátia tárgya, hiszen nincs szilárd identitása, énje (Breithaupt 2020, 47). Véleményem szerint Breithaupt, az értelmezők többségével együtt, félreérti Nietzsche (látszólagos) fogalmi ellentétpárjait, mivel azokat érdemes inkább paradoxonoknak tekinteni, amelyek felhívják a figyelmet egy filozófiai problémára. Mindenesetre Breithaupt interpretációja maga is hajlik az ilyen dichotómiára az empátiával és a narcizmussal (mint éncentrikus, önérdekre alapozott viselkedéssel, illetve személyiséggel) kapcsolatban. Ez érhető tetten ebben a megfogalmazásban: „Senki [...] sem tudja meghúzni azt a pontos határt, mikor vált át téves önfeladásba az empátia, mikortól fejlődik hibásan a mai fiataloknak tulajdonított narcizmus, vagy mikortól követel túl sok érzelmi beleérzést egy kulturális intézmény” (Breithaupt 2020, 73). Ez a (derridai értelemben) metafizikai jellegű jó/rossz, aktív/passzív, férfi/női, forma/anyag dichotómiarendszer egészül ki a hegeli úr/szolga hierarchia szellemével, amely alapján (az európai kulturális konvenciók szerint) azt gondolhatjuk, az emberi viszonyok alapvető modellje a harc az uralomért és az elismerésért. Kérdés, valóban megérthetjük-e ebben a keretben a beleérző képesség működését, valóban önelvesztés, önalávetés az empátia?

Amikor az empátiát a narcizmus ellentétének tekintjük, akkor ez a szembeállítás általában az együttérzés és segítő magatartás, illetve ezek hiányában az önzés (önző viselkedés) ellentétét jelenti. (Breithaupt „humanitárius empátiáról” beszél, a narcizmus ellentétéként.) Valójában, ha empátia alatt az énhatárok felfüggesztésének, a másik tudatával való összekapcsolódásnak a képességét értjük (ami legfeljebb előmozdítója bármilyen későbbi cselekvésnek), akkor a narcizmusnak nem szociálpszichológiai, hanem fenomenológiai leírására van szükségünk. Tudatfenomenológiai szempontból tekinthetjük ezt olyan állapotnak, amelyben az egyénben az én fiktív képzete mániás módon kitölti a tudatot, megakadályozva annak egészséges működését, vagyis blokkolva a nem reflektált, én nélküli tudati állapotba való visszaváltás és ezáltal a társszobjektumok felé való megnyílás képességét.

Ennek fényében érdemes átgondolnunk a sötét empátia körébe sorolható olyan jelenségeket, mint a Breithaupt által tárgyalt empatikus szadizmus vagy vámpirizmus. Ezek éppen azt mutatják, hogy a pszichopáták is birtokában vannak a beleérző képességnek, viszont a részvételre, együttérzésre, segítségre való hajlam hiányzik belőlük. A beleérző képességet (Breithaupt megfogalmazásában: az „azonosulás által közvetített empátiát”) egy narcisztikus vagy pszichopata (szadista, szociopata) eszközként használhatja mások ellen, a manipuláció,

a kihasználás, a szenvedésokozás szándékával. Breithaupt szerint az empatikus kegyetlenség során tulajdonképpen a másik megértésének igénye magyarázza a viselkedést, valamint az egyszerű beleérzésnek az élvezete. Breithaupt ezzel a magyarázattal egészen közel kerül a beleérzés minden mástól megtisztított jelenségének a vizsgálatához. „A megfigyelő tudja, hogy a fájdalom, a szenvedés vagy a manipulálás alatt hogyan érzi magát a másik, és bele is tud helyezkedni a helyzetébe” (Breithaupt 2020, 176). Ezt nevezi Breithaupt „empátia miatti empátiának” (Breithaupt 2020, 177). Ezt követően azonban, a példa jellegéből fakadóan, Breithaupt az „öncélú”, önmagában vizsgált beleérzéstől elkanyarodik a hatalom, pontosabban a másik feletti uralom és az ezáltal önfelhatalmazás, énmegerősítés funkcionális magyarázata irányába, és ezáltal szem elől veszíti a beleérzést magát.

Breithaupt pszichopatakról, szadistákról beszél, azonban az általa hozott példák közül több is kapcsolható a narcisztikus személyiségzavar viselkedési repertoárjához. Igaz ez a manipulatív empátiára, ami akár ajándékozásban is megnyilvánulhat. Ennek lényege Breithaupt szerint, hogy „az ember olyan helyzetbe akarja hozni a másikat, hogy empatikusan átláthatók legyenek a reakciói” (Breithaupt 2020, 169). Idesorolja (többek között) a hétköznapi kegyetlenség formáit, amelyek a másik emberi méltóságát sértik meg, mint a gúnyolódás, a lelki terror, a zaklatás, megszegyenítés stb. A szadista empátia gyakran segítő magatartásban nyilvánul meg, mint a szadista jótévő esetében, aki azért okoz másoknak szenvedést, hogy azután megsegíthesse őket (Breithaupt 2020, 170), vagy a szadista szószóló, aki együttérez a szenvedővel, és pártját fogja, hogy ebből merítsen öngazolást (Breithaupt 2020, 171).

Breithaupt maga is megpróbál túllépni az empátia morális megközelítésén, amelyben nem választható szét a beleérzés és az együttérzés. Amikor azonban javaslatot tesz az empátiának az észlelés kibővítéseként való megközelítésére, a művészi befogadás és a fiktív szereplő alakjába való belehelyezkedés beleélés-modelljéből indul ki. Ezért az empátia számára a képzelet területére tartozik.

A fentiek alapján akár el is fogadhatnánk Breithaupt állítását, miszerint „nem az empátiából származik az indíttatás a humanitárius beavatkozásra” (Breithaupt 2020, 132). Ennek okát azonban, vele ellentétben, nem az együttérzés morális-kulturális nyomásában látjuk. Hiszen, a felvilágosodás óta az európai mentalitásban az egyéni versengés legalább annyira a norma szintjére emelkedett, mint az univerzális emberi jogok koncepciója. Ahogyan Breithaupt is hangsúlyozza: „Hozzávetőlegesen 1770 óta újdonság a legtöbb emberi gyakorlat visszacsatolása az énre. Ennyiben tehát nem is az empátia, hanem az empátia ösztönzőjeként a növekvő individualizáció teremtett alkalmat az emberi jogok kiáltványára” (Breithaupt 2020, 132).

A felvilágosodás és a kapitalista árutermelés kezdete óta az európai ember mentalitását fokozódó mértékben határozza meg a racionális, haszonelvű, énközpontú gondolkodás. Emlékeztetünk csupán itt Max Weber és Lukács György racionalitáskritikájára és a marxi szellemi tradíció kapitalizmuskritikájában a társadalmiság, az elidegenülés, a verseny, a kizsákmányolás, az árufetisizmus, az ideológia fogalmi hálójára. A politikai szabadságjogok terén lépésenként megvalósuló egyenlőség programja a polgári demokráciákban az individualizmust erősítette, a közösségi érzés háttérbe szorításával. Az együttműködés helyett a verseny az értékek szervezőelve, amely a társadalmi szolidaritás gyengítésével és az egyének atomizálásával azokat kiszolgáltatja a hatalomnak, amelynek a felügyeletet szolgáló ideológiai manipulációi összekapcsolódnak a globális, illetve posztmodern kapitalizmus⁵ érdekeinek kiszolgálásával a fogyasztói társadalmat⁶ mára teljesen átszövő spektákulum-működésmódban, „all in kapitalizmusban”.⁷ Ezzel kapcsolatban a fogyasztói kultúra általánossá válására hívjuk fel a figyelmet, amelynek jellemzője, hogy az áruk fogyasztása egyéni döntések révén, a magánszférában valósul meg; az ehhez kapcsolódó gyakorlatok „többé nem közösségi, hanem főként egyéni szinten zajlanak” (Simányi 2005, 181). A kapitalizmus logikája szerint mindent a versengő önérték irányít, minden „homo oeconomicus” saját szükségletei, vágyai kielégítése érdekében hoz döntéseket a gazdasági racionalitás alapján, másokkal versenyezve.

Az egocentrikus társadalmi viselkedés jellemzésére Byung-Chul Han *A kiegészítő társadalmában* a „narcisztikus önirányítás” megjelölést alkalmazza, távolról sem metaforikusan (Han 2019, 80). Han destruktívnak látja ezt az attitűdöt, amely (többek között) a kiegészítő mint tömeges társadalmi jelenség oka a késő modernitásban. „Teljes mértékben képtelen kilépni magából, hogy odakint legyen, hogy a Másra, a világra bízta magát, önmagába kapaszkodik, ami viszont paradox módon az én kimerítéséhez és kiüresítéséhez vezet” (Han 2019, 81) – állapítja meg Han korunk emberéről, a „teljesítő alanyról”. A digitális kommunikációs formák ezt a narcisztikus önmagára zárulást erősítik, ahogyan egyre kevesebb Mással találkozunk, inkább csak mindenhol önmagunkat tükrözve vissza filterbuborékjainkban. Han gondolatmenetének freudi pszichoanalízisre építő módszere aligha kielégítő, ám jól látja, hogy a nyugati társadalmak individualista értékrendje lényegében narcizmusként jelenik meg, kiszolgálva a kapitalizmus gépezetét. Azonban mintha önmaga is beleesne az általa bemutatott csapdába, amikor abszolutizálja a teljesítő egyén narcizmusát, másodlagosnak

⁵ Lásd erről Kiss 2021, 75–82.

⁶ A fogalom tisztázatlanságával kapcsolatban lásd Simányi 2005.

⁷ Lásd erről Kiss 2024.

tekintve a verseny, illetve az együttműködés kérdését. Han így ír erről: „Nem az individuumok közötti konkurencia okozza a gondot, hanem az önmaguktól való függésük, ami *abszolút konkurenciává* éleződik ki. Ugyanis a teljesítő alany saját magával vetekszik, és annak pusztító kényszere alá kerül, hogy saját magát kell folyton felülmúlnia” (Han 2019, 82). Véleményünk szerint ennek a narcisztikus attitűdnek éppen az a legfontosabb következménye, hogy akadályozza a másik ember felé való megnyílást, az önérdek mentén való racionális cselekvés zárójelezését, így felszámolja a bizalom, az együttműködés, a szolidaritás lehetőségét, végső soron a közös cselekvést. Mindez úgy hat vissza az egyénre, hogy önmagába zárt egyénként elszigetelt, kiszolgáltatott mind a hatalomnak, mind a kapitalizmus spektakulumnak, amelyek így könnyedén megfosztják az autonómia minden formájától. Tekinthetjük ezt a fennálló rend (az alávetés, a manipuláció és a kizsákmányolás mechanizmusa) megváltoztatására irányuló társadalmi cselekvőképesség felszámolásának. Minden elnyomó rend számára kulcskérdés, hogy az elnyomottak ne ébredjenek öntudatra (ne legyenek tudatában helyzetük igazságtalanságának és annak, hogy ebben a sorsban másokkal osztoznak), ne alakuljon ki bennük az a szolidaritás egymás iránt, amely a közös érdekérvényesítés, akár forradalmi cselekvés alapja lehetne. Ahogyan Lukács (Lukács 1971), majd Sartre (Sartre 1992) világosan látta, az osztály-, illetve csoportöntudat kialakulása nélkül nincs közösség, nincs közös cselekvés, nincs esély a változtatásra. A hatalom szempontjából valószínűleg mindig is elsősorban ennek megakadályozása érdekében volt szükség a társadalmi ellenőrzés intézményeire. A hatalom eszközeként az individualizmus egyértelműen elősegíti a társadalmi atomizációt, Jean-Paul Sartre kifejezésével a szerializációt. Az én képzetének és ezzel együtt – paradox módon – az egyéni autonómiának és szabadságnak a megerősödése elősegíti a hatalom általi felügyeletet. Ebben a folyamatban közvetítő szerepe van az individualista értékrend eluralkodásával a társadalmi szolidaritás gyengülésének.

Társadalmi kohézió és szolidaritás

Az univerzális emberi jogok képzetének terjedésével és bővülésével a politikai szabadságjogok egyenlőségére alapozott liberális demokrácia intézményi garanciákat adott a társadalmi szolidaritás érvényesülésére, gyakran az állami, újraelosztó szociálpolitika szociális hálójá révén (például a skandináv országokban). Az angolszász országokban eközben a libertariánus modell érvényesül, a neoliberais kapitalizmus, a szabad verseny és az egyéni felelősség jegyében, háttérbe szorítva az intézményes társadalmi szolidaritást. Érthető módon ezekben a jelentősebb társadalmi egyenlőtlenséget elfogadó társadalmakban merült

fel az etika, politikaelméleti-társadalomfilozófiai gondolkodásban a társadalmi igazságosság igénye. A baloldali (neomarxista, posztmarxista) társadalomelmélet képviselői mellett az emberi jogi mozgalmak diskurzusa is ebben az irányban hatott: a befogadás, elfogadás, méltányosság követelményének középpontba állításával. Mindez valóban feltétele a bizalomnak, ami megalapozhatja a társadalmi szolidaritást, a közösségi érzést, a közös cselekvést – amelyek jól mutatják a társadalmi kohézió mértékét. Az empátiához hasonlóan a csoportkohézióval, illetve társadalmi kohézióval kapcsolatban is belekeverednek a fogalomba a hozzá (mindkettőhöz) kapcsolódó jelenségek, mint a rokonszenv, az összetartozás, az elkötelezettség, a szolidaritás, segítő cselekedet. Ezt mutatja Jan Müller szolidaritásérzésről szóló írása is a *The Routledge Handbook of Phenomenology of Emotion* fejezeteként (Müller 2020), amelyben ezt olvashatjuk: „A szolidaritás a társadalmi kötelekre vonatkozik, a más személyek és csoportok felé irányuló érzelmi viszonyulások bonyolult keverékére, amely magában foglalja a szimpátia változatos formái mellett az elkötelezettséget egy meggyőződés mellett és azok mellett, akik (feltételezhetően) osztják ezt, és az érzelmi befektetést egy ügybe vagy eszmébe” (Müller 2020, 532). A szolidaritás érzése egy attitűd, amelynek azonban cselekedetekben is meg kell nyilvánulnia. Müller szerint a szolidaritás-érzés lényege az érzelemmegosztás alapján kialakuló csoporttudat, és elválaszthatatlan a segítő cselekedettől. Ahogyan az empátia (beleérzés) esetében is, a jelenség fenomenológiai leírását a fogalom morális beágyazottsága akadályozza. Az empátia (beleérzés) működéséhez hasonlóan, a (kölcsönös) szolidaritásnak is az én és az önérdék részleges felfüggesztése az előfeltétele. Kérdés, van-e a párhuzamon túl szorosabb összefüggés a két jelenség között: például a beleérző képesség (interperszonális) gyakorlása szükséges-e ahhoz, hogy képesek legyünk a közösségi érzésre? (Feltételezve, hogy a szolidaritásérzés is képesség, amely gyakorlás által fejleszthető [Müller 2020, 535].) Az empátiától eltérően a szolidaritásérzés reflektált, és elsősorban egy konkrét csoport helyzetén, értékein keresztül kapcsol össze annak tagjaival. Közös vonás viszont a kölcsönös, szimmetrikus viszony,⁸ a hierarchia, a versengés hiánya. Müller Edith Steinre (Stein 2010 [1922]) és Angelika Krebsre (Krebs 2015) hivatkozva kiemeli – kísértetiesen emlékeztetve Jean-Paul Sartre erre vonatkozó elképzeléseire a *Critique de la raison dialectique*-ben –,⁹ hogy a szolidáris csoportnak közös proietumként, cselekvésben kell léteznie, ez feltétele a közös érzelemmegosztásnak is, ami a közösségi érzést, és ezáltal a csoport egységét, kohézióját erősíti (Müller 2020, 536–537).

⁸ Ezt hangsúlyozza Müller is (Müller 2020, 536), hasonlóan Sartre elméletéhez a szerializációt (ha csak átmenetileg is) megszüntető fúziós csoportról (Sartre 1960, 391).

⁹ Nem kizárt, hogy Stein gondolatai hatással voltak Sartre-ra. A párhuzamot hangsúlyozza Gerhard Thonhauser (Thonhauser 2018) is.

Az empátiával (beleérzéssel) kapcsolatban különösen figyelemre méltó, hogy Edith Stein az ének összekapcsolódását a szolidaritásban látja (a beleérzésben nem): a szolidaritásban „az egyének nyitottak egymás felé [...], ugyanannak az egésznek a tagjai” (Stein 2010 [1922], 177). Stein példája a bajtársiasság, amely révén egy egyének feletti tapasztalati egység (egység megtapasztalása) jön létre (Stein 2010 [1922], 144). Amennyiben ezt elfogadjuk, felvetődik a kérdés, hogyan képes az egyén egy individualista társadalomban (ráadásul tudatos aktusokon keresztül, amelyekben jelen van a reflektált én) részlegesen túllépni saját énjé korlátain, azonosulva egy egyén feletti csoporttudattal.

A fogalmi tisztázás igényével íródott Thomas Szanto *Feeling Belonging and Feeling Solidarity* című, megjelenés előtt álló tanulmánya (a hivatkozás az online hozzáférhető pre-print változatra vonatkozik: Szanto 2025). A szolidaritásérzést és az összetartozásérzést a különböző szociológiai, szociálpszichológiai, filozófiai diskurzusok gyakran szinonimákként kezelik a csoporttudattal (csapatszellemmel, bajtársiassággal stb.) együtt,¹⁰ a csoportkohézió összetevőjeként, esetleg strukturális előfeltételeként. A fogalmak összemosásához Szanto szerint részben a hasonló szociálpszichológiai funkció vezetett, részben az affektív fenomenológiai leírások hiányosságai. Szanto áttekinti a szociálpszichológia két uralkodó modelljét a csoportkohézióval kapcsolatban, a vonzáselméletet és a szolidaritást az érzelmegosztással összekapcsoló magyarázatot. Az első, korai modell értelmében a proszociális hajlam, a társiasság, illetve a rokonszenv az alapja a csoportkohézióknak, amely magában foglalja az összetartozás érzését és a szolidaritás érzését (egymástól nem megkülönböztetve ezeket), ahogyan így van ez a továbbfejlesztett változatban, a szociális identitás elméletében is (Szanto 2025, 3–5). Szanto meggyőzően érvel amellett, hogy a fogalmak összemosása, viszonyaik tisztázatlansága jelentősen csökkenti az elmélet magyarázóerejét, ugyanakkor az érzelmek megosztása sem tűnik számára kielégítő magyarázatnak. Ezek után azt javasolja, hogy különböztessünk meg több eltérő odatartozás- és szolidaritástípust. Az odatartozás, illetve összetartozás esetében megkülönbözteti a) a részben kognitív, részben affektív tapasztalatát annak, hogy a csoport más tagjai értékesnek tartanak, és szükségük van rám, nem csupán elfogadnak; és b) az illeszkedés, kongruencia részben kognitív, részben affektív tapasztalatát a csoport más tagjainak tapasztalataival és értékeivel, így közösnek érezve a szociokulturális környezetet (Szanto 2025, 8). Mindkettő előfeltételezi a kölcsönösséget. Szanto a szolidaritás esetében is rámutat annak részben affektív jellegére, ám figyelmeztet, hogy ezt az érzést világosan meg kell különböztetnünk az együtt-érzés, a szánalom, a szimpátia érzéseitől, ahogyan az összetartozás-érzéstől is

¹⁰ Durkheimnél például a szolidaritás és a kohézió szinonimák.

(Szanto 2025, 12). A szolidaritás tágabb és szűkebb értelmezésén alapuló két jellemző megközelítés vagy minden proszociális, önzetlen segítő cselekedetet a szolidaritás körébe sorol, vagy pedig kizárólag a csoporton belüli közösségtudatra, mi-érzésre vonatkozik, és kölcsönösséget feltételez (valójában közvetett elvárások formájában a csoporton kívüli altruisztikus viselkedés is) (Szanto 2025, 13). Szanto megkülönböztet egy gyengébb („én és a csoport”) és egy erősebb „mi, a csoport” szolidaritást; előbbi nem jelent teljes körű azonosulást, összetartozás-érzést. Szanto a „mi-csoport szolidaritás” esetében viszont elfogadja, hogy ehhez valóban szükségszerűen hozzátartozik az összetartozás érzése és a közösség ügye iránti elkötelezettség, azonban ez nem jelenti feltétlenül az érzelmeik megosztását, ellentétben az általános szociálpszichológiai magyarázattal.

Fontos, hogy Szanto különbséget tesz a csoportkohézió/társadalmi kohézió és az ettől megkülönböztetett szolidaritásérzés egyéni és csoportos dimenziója között. Itt említjük meg, hogy az empátia és a Szanto által tárgyalt jelenségek közötti viszony tisztázását lehetetlenné teszi az empátia olyan szociálpszichológiai megközelítése, amelyben megfigyelői empátiáról van szó. Az általunk javasolt megérző beleérzés nem szociálpszichológiai jelenség, hanem szigorúan diadikus, interszónális kapcsolódás: két személy között jön létre, jellemzően pillanatnyi, de legalábbis ideiglenes jelleggel. Ebben a tudati összekapcsolódásban nem megfigyelőként vagyunk jelen, nem is egy csoport tagjaként, hanem résztvevőként, jelen időben. Szanto fenomenológiai módszerrel közelít az összetartozás és a szolidaritás érzésének elemzéséhez, annak érdekében, hogy ezeket világosan megkülönböztesse. Az interszubjektivitás fenomenológiája szempontjából talán a legérdekesebb kérdés a kölcsönösség. A megérző beleérzés esetén feltételezünk egyfajta összehangolódást, amely kölcsönös nyitottságot feltételez (további kérdés, vannak-e ennek szükséges érzelmi előfeltételei, milyen viszony van a beleérzés és a rokonszenv között), azonban a pillanatnyi intencionális aktus nem feltétlenül kölcsönös, kétirányú, sőt, az esetek többségében egyirányúnak tűnik. A hagyományos vonzáselmélethez hasonlóan a szociális identitás elméletére is igaz, hogy az összetartozás-érzés (egyéni szinten a valahová tartozás érzését mint „affiliációt” vizsgálja a szociálpszichológia) és a szolidaritásérzés az egyén tudati aktusaiban nehezen választhatóak el az én tartós, csoporttagként való önmeghatározásától, amelyben az énhatárok átjárhatóvá tétele közvetett módon, a közös normákkal, értékekkel, gyakorlatokkal való azonosulás (ezek interiorizációja, avagy, másként, a csoport kognitív reprezentációjának internalizációja) révén megy végbe, részben kognitív, részben érzelmi szinten. Ehhez nincs feltétlenül szükség arra a külön intencionalitásformára, amely a megérző beleérzésben működik, nem lehetetlen azonban a kettő párhuzamos-sága, egymást erősítő hatása az interszónális viszonyokban.

Az összetartozás/valahová tartozás egyéni tapasztalatán belül Szanto az affektív fenomenológia szemléletével elkülöníti az értékesség, elfogadottság érzését (értékelve vagyok, szükség van rám) és az összeillés/beleillés érzését. Mindkettő részben kognitív, részben affektív tapasztalat. Előbbi az elismerés igényét elégíti ki, a másik a közösségi igényt, tehetjük hozzá. Szanto kiemeli, hogy mindkettőnek előfeltétele a kölcsönösség: hogy a szubjektív érzésem összhangban legyen a másokéval, ezzel szemben, a csoportidentitásomról egyoldalúan is határozhatok – ez is jelzi a csoportidentifikációs magyarázat elégtelenségét. (Más kérdés, hogy az utóbbit megerősítő gyakorlatok, rítusok, interiorizált normák erősíthetik az érzést.) Az összetartozás/valahová tartozás érzésének affektív intencionális struktúrája sajátos, eltér a legtöbb más emóciótól. Egy adott csoportra vagy kulturális közegre irányuló laza, nem-intencionális érzés váltja ki, amelyek mögött emberi interakciók viszonyai állnak konstituáló tényezőként, maguk mégis nem-relacionális entitások. Maga az érzés viszont célját és formális tárgyát tekintve is relacionális: nem magára a csoportra vagy tagjaira irányul, hanem magára az érzésre, amit érzünk feléjük. Hasonló szerkezetű a csoporttagság miatti büszkeség érzése, viszont eltér ettől a szolidaritásérzésé, amelynek célja nem-relacionális, maga a csoport, bár gyakran összekeverik ezt az összetartozás/valahová tartozás érzésének relacionális céljával. Kérdés, lehet-e az összetartozás érzésének formális tárgya maga a csoport kohéziója. Szanto cáfolata szerint azért nem, mert ez csak a kohézió egyik aspektusa (tehát nem irányulhat az egészre). Javaslatá szerint az összetartozás/valahová tartozás érzésének formális tárgya a szubjektum és a csoport közötti kapcsolat sajátossága, amelynek meghatározó jegye a kölcsönösség (reciprocitás), ez adja a közösségiség, a kongruencia értékét. Az érzés fókuszában különböző értékek, normák és ezek közös volta állhatnak, ezek konfliktust is okozhatnak, ellentétben a szolidaritással, ami ilyen értelemben egészes és feltétlen.

Szanto megkülönbözteti az összetartozás érzését az együtt-érzéstől is, amely a fenomenológiai elemzésekben az érzelem- és tapasztalatomegosztás fontos eleme. Ennek átgondolása a megérző beleérzés szempontjából is elengedhetetlen (azonban itt nincs rá lehetőségünk). Szanto leszögezi, hogy az összetartozás/valahová tartozás érzésében nem a közös célok alkotják az elsődleges fókuszot (mint az együtt gondolkodásban és az együtt cselekvésben), sokkal inkább egy homályos közös ethosz, amely értékekből, habitusokból tevődik össze, valamint az egyén kongruenciája ezekkel. (Természetesen ettől még az összetartozás érzése erősítheti a közös szándékok iránti elkötelezettséget.)

A szolidaritás érzésének affektív fenomenológiai vizsgálata, hívja fel a figyelmet Szanto, önmagában véve is problematikus. Egyrészt a szolidaritás nemcsak érzés, érzelmi állapot, de részben az. Másrészt az „affektív szolidaritás” kifeje-

zés használatos sajnálat, részvét, szimpátia értelemben is. Szanto természetesen ezekről megtisztítva szeretné megvilágítani a szolidaritás emocionális összetevőjének a működését. A szolidaritás Szanto meghatározása szerint olyan részben kognitív, részben affektív intencionális állapot, amely maga után von egy beállítódást, amely alapján hajlandóak vagyunk másokkal vagy mások helyett vagy mások (vagy egy csoport) javára cselekedni, ezért áldozatot vállalva, pusztán azért, mert értékeik, eszményeik fontosak saját szociális identitásom szempontjából. A csoportszolidaritás nem egyszerűen az egyéni elkötelezettségen múlik, mivel feltételezi a kölcsönösséget, és ennek tudatában is vagyunk. Ez általában a kölcsönös segítségnyújtás formájában konceptualizálódik a fogalom értelmezéseiben, azonban valójában szolidaritás nem csak csoportszinten képzelhető el, és nem is feltétlenül (vagy teljes egészében) altruisztikus. Akár egocentrikus is lehet a szolidaritás, amennyiben a kölcsönös segítség elvárására épül, de az egyén számítása szerint saját haszna várhatóan meghaladja saját „befektetését”. Egy csoport tagjaival szemben is lehetünk olyan formában szolidárisak, hogy elsősorban a saját érdekeinket tartjuk szem előtt. Ez esetben ez vélhetően nem társul a részünkről az összetartozás érzésével. A mi-szolidaritás esetén, ahogyan az összetartozás-érzésnél, egy csoport minden tagja elfogadja a közös ethoszt, értékeket, normákat, és ezen alapszik a tagok egymás közti viszonyainak kölcsönössége. Ez az „egy mindenkiért, mindenki egyért” bajtársiassága, amelyet az összetartozás érzése is kísér. Kérdés, mi az a különbség, amelynek köszönhetően a szolidaritásérzés következtében nagyobb áldozatot vagyunk hajlandóak hozni, mint a sajnálat, részvét, szimpátia eseteiben. Szanto fenomenológiai nézőpontja szerint az érzés célja tehát a csoport, fókuszában a mi-csoport esetében a közös, mindenki által osztott csoportethosz, annak fenntartása, védelmezése, hirdetése. Összességében tehát a saját közösség fennmaradása, virágzása. Amikor viszont külső elkötelezettség formájában jelenik meg a szolidaritás, például egy elnyomott csoport középosztálybeli szövetségeseiként, akkor ugyanazokat az értékeket vallom, mint a csoport tagjai, de nem osztom velük azt, mert valójában nem közösek a tapasztalataink, nem ugyanúgy érzünk. Ez Szanto számára annak bizonyítéka, hogy a szolidaritás nem feltétlenül vezethető le az érzelmmegosztásból.

A fenti megközelítéseket összekapcsolva megállapítható, hogy a bajtársiasságban, illetve „mi-szolidaritásban” felfedezhető szolidaritásérzés összekapcsolódhat a megérző beleérzéssel, mindkettő erősítheti a másikat, azonban ez nem szükségszerű. Eleve különbséget jelent, hogy az egyik diadikus, személyes kapcsolatban valósul meg, a másik csoportra vonatkozik. Emellett az előbbi esetében az énhatárok pillanatnyi átjárhatóvá válása valósul meg, azonban az ezt kísérő tudat másodlagos, maga az aktus a másik élményére, az ehhez való (általában egyirányú) hozzáférésre irányul. A szolidaritásérzés tartós, és magára

a többiekkel való összetartozás élményére vonatkozik, kölcsönösséget feltételezve. Mindkét esetben az énhatárok átjárhatóvá válásáról van szó, ami egyrészt megkérdőjelezi az európai filozófiai hagyomány én-fétisét, amely evidenciaként fogja fel az egyéni racionalitás és a másoktól való elválasztottság „tényét” (amely a felvilágosodással vált egyeduralkodóvá), másrészt lehetőséget ad az egocentrikus perspektíva (időleges) meghaladására. A másik, illetve mások élményéhez való hozzáférés a megérző beleérzés esetében közvetlenül történik, a szolidaritásérzés pedig a közösségen belül működő kölcsönösség feltételezésén keresztül, azt is feltételezve, hogy ugyanabban az élményben osztozunk.

Konklúzió

Az emberi jogi mozgalmakat, a diszkriminált csoportok helyzetét és az ún. identitáspolitikákat övező, a demokrácia működésének lényegét érintő viták korában különös jelentőséget nyernek az itt tárgyalt filozófiai és pszichológiai fogalmak, azok jelentésének tisztázása. Az én hipertófiájával és önmagára zárulásával járó individualizmus a szabadversenyes kapitalizmussal (annak egyre kifinomultabb formáival) együtt olyan irányban formálta az ún. nyugati gondolkodásmódot, érzékenységet, ami egyre inkább ellentétbe kerül a társadalmi igazságosság, az elismerés, az inkluzivitás társadalomfilozófiai-etikai elveivel. Az én narcisztikus társadalmi működése csak a versengéssel kompatibilis, az együttműködés, a közösségiség pedig fokozatosan a gyakorlatban értelmezhetetlen fogalmakká válnak. Az énközpontú attitűd tetten érhető a mindennapos agresszivitásban, a hétköznapi kegyetlenség formáiban (a semmibevételtől a gúnyolódáson át a részvéttelenségig), amelyek mind a másik egyenlőként való elismerését számolják fel. A bizalom ilyen társadalmi légkörben ellehetetlenül, mind személyes, mind intézményi viszonylatban. Ez felerősíti a gondolatot, hogy minden egyén csak magára számíthat, a többiek pedig könnyen csupán ellenfélnek tűnnek. Ez az atomizált, szerializált lét akadálya mind az összetartozás-érzésnek, mind a szolidaritásérzésnek, vagyis felszámolja a társadalmi kohéziót. Ennek hatalomelméleti vonatkozásait itt nem tárgyaljuk, pusztán arra mutatunk rá, hogy az egyéni jóllét igazoltan összefügg a társadalmi kohézió szintjével, a biztonságérzettel, a bizalommal, a közösségi érzéssel. Az erre való képtelenség ördögi köréből a totálisan integrált spektákulum korában úgy tűnik, társadalmi forradalom útján kitörni reménytelen. A fentiekben vázolt fenomenológiai empátiamodell azonban segíthet egy alapvetőbb szinten újraalapozni az interszubjektivitás hétköznapi mintázatait, az éncentrikus, narcisztikus attitűd helyett az ént és az önérdeket zárójelező nyitottság irányába. Ennek filozófiai háttérének kidolgozásához kíván hozzájárulni a fenti vázlatos kísérlet a fogalmak és viszonyaik tisztázására.

Irodalom

- Bene Adrián. 2023. Epokhé és idegenészlelés a fenomenológiában: Az empátia/beleérzés és a megérzés problémája. *Elpis* 16 (1): 167–181.
- Breithaupt, Fritz. 2020. *Az empátia árnyoldalai*. Budapest: Typotex Kiadó.
- Derrida, Jacques. 2013. *A hang és a fenomén: a jel problémája Husserl fenomenológiájában*. Ford. Seregi Tamás. Budapest: Kijárat Kiadó.
- Fernandez, Anthony Vincent – Zahavi, Dan. 2021. Can We Train Basic Empathy? A Phenomenological Proposal. *Nurse Education Today* 98 (3): 1–3.
- Goldman, Alvin I. 2006. *Simulating Minds: The Philosophy, Psychology, and Neuroscience of Mindreading*. Cambridge: MIT Press.
- Han, Byung-Chul. 2019. *A kiegész társadalma*. Ford. Miklódy Dóra. Budapest: Typotex.
- Horkay Hörcher Ferenc. 2012. Hume és az ízlésetztétika brit paradigmája. *Magyar Filozófiai Szemle* 56 (1): 43–60.
- Jenson, Jane. 2010. *Defining and Measuring Social Cohesion*. Commonwealth Secretariat – United Nations Research Institute for Social Development.
- Kiss Viktor. 2021. *Kívül/belül: Egy új politikai logika*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Kiss Viktor. 2024. Két novemberi nap: az „all in kapitalizmus” megérkezése. *Mérce*, jan. 5. <https://merce.hu/2024/01/05/ket-novemberi-nap-az-all-in-kapitalizmus-megerkezese/> (2025. máj. 9.)
- Krebs, Angelika. 2015. *Zwischen Ich und Du: Eine dialogische Philosophie der Liebe*. Berlin: Suhrkamp.
- Lábadi Beatrix. 2011. A megérett Másik – kapcsolat a pszichoanalízis és az idegtudomány között. *Imágó Budapest* 22 (1): 39–50.
- Lukács György. 1971. Osztálytudat. In *Uő. Történelem és osztálytudat*. 270–318. Budapest: Magvető.
- Müller, Jan. 2020. Feeling Solidarity. In *The Routledge Handbook of Phenomenology of Emotion*, szerk. Szanto, Thomas – Landweer, Hilge. 532–542. New York – London: Routledge.
- Peters, John Durham. 1999. *Speaking into the Air: A History of the Idea of Communication*. Chicago: Chicago University Press.
- Rochat, Philippe – Striano, Tricia. 1999. Social-Cognitive Development in the First Year. In *Early Social Cognition: Understanding Others in the First Months of Life*, szerk. Rochat, Philippe, 3–34. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Sartre, Jean-Paul. 1960. *Critique de la raison dialectique I*. Paris: Gallimard.
- Sartre, Jean-Paul. 1992. Materializmus és forradalom. Ford. Albert Sándor. In *Uő. A szabadságról*. 45–133. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Sartre, Jean-Paul. 1996. *Az Ego transzcendenciája: egy fenomenológiai leírás vázlata*. Ford. Sándor Péter. Debrecen: Latin Betűk Kiadó.
- Schiefer, David – van der Noll, Jolanda. 2017. *The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review*. Social Indicators Research 132. 579–603.

- Simányi Léna. 2005. Bevezetés a fogyasztói társadalom elméletébe. *Replika*, november. 165–195.
- South, Jane. 2015. *Public Health England – Health and wellbeing: a guide to community-centered approaches*. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5c2f65d3e5274a6599225de9/A_guide_to_community-centred_approaches_for_health_and_wellbeing_full_report_.pdf (2025. máj. 9.)
- Stein, Edith. 2010 [1917]. *Zum Problem der Einfühlung*. ESGA 5. Freiburg: Herder.
- Stein, Edith. 2010 [1922]. *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*. Freiburg: Herder.
- Szanto, Thomas F. 2023. Feelings of Belonging and Feeling Solidarity: Two Forms of Social Cohesion? In *The Phenomenology of Belonging*, szerk. Dolezal, Luna – Petherbridge, Danielle. Albany: SUNY Press (megjelenés előtt). https://www.academia.edu/102526281/Feeling_Belonging_and_Feeling_Solidarity_Two_Forms_of_Social_Cohesion (2025. máj. 9.)
- Thonhauser, Gerhard. 2018. From Collectives to Groups – Sartre and Stein on Joint Action and Emotional Sharing: We-Experiences, Communal Life, and Joint Action. In *Women Phenomenologists on Social Ontology: We-Experiences, Communal Life, and Joint Action*, szerk. Luft, Sebastian – Hagengrüber, Ruth. 183–194. Cham: Springer.
- Williams, Andrew James et al. 2020. *Social cohesion, mental wellbeing and health-related quality of life among a cohort of social housing residents in Cornwall: a cross sectional study*. BMC Public Health 20, Article number: 985.
- Zahavi, Dan. 2010. Empathy, Embodiment and Interpersonal Understanding: From Lipps to Schutz. *Inquiry* 53 (3): 285–306.
- Zahavi, Dan. 2023. Empathy, Alterity, Morality. In *Empathy and Ethics*, szerk. Engländer, Magnus – Ferrarello, Susi. Rowman & Littlefield Publishers. 489–500.

Adrijan BENE

FENOMENOLOGIJA EMPATIJE I SOLIDARNOSTI

Studija iz fenomenološke perspektive ispituje koncepte važne za socijalnu psihologiju i sociologiju, kao što su empatija, solidarnost i socijalna kohezija, povlačeći paralele između sistema vrednosti narcizma i kompetitivnog individualizma unutar društva. Neophodno konceptualno pojašnjenje ugrađeno je u širi ideološko-kritički pristup, oslanjajući se, između ostalog, na veberovsko-lukačevsku kritiku racionalizma i savremenu analizu potrošačkog društva.

Ključne reči: empatija, solidarnost, fenomenologija, socijalna kohezija, individualizam, narcizam, kompetitivnost, atomizacija, autonomija, saradnja

Adrián BENE

THE PHENOMENOLOGY OF EMPATHY AND SOLIDARITY

This study, from a phenomenological perspective, examines concepts that are also crucial to social psychology and sociology – such as empathy, solidarity, and social cohesion – while drawing parallels with the societal value systems of narcissism and competitive individualism. The necessary clarification of these concepts is embedded in a broader ideology-critical framework, drawing, among other things, on the Weberian-Lukácsian critique of rationality and contemporary analyses of consumer society.

Keywords: empathy, solidarity, phenomenology, social cohesion, individualism, narcissism, competition, atomization, autonomy, cooperation